

YENİ BÖLGESEL DÜZENDE MEYDAN OKUMALAR VE TÜRKİYE: PARÇALANMA, RADİKALLEŞME, ÇATIŞMA VE MEZHEPÇİLİK

Kısa vadede yönetilmesi zor güvensizlik dalgası, uzun süredir bastırılan sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşüm talepleriyle birlikte ele alındığında, Ortadoğu'da görece istikrarı temin edecek yeni bir düzenin tesisini zorlaştırmaktadır.

Şaban KARDAŞ

Suriye krizi dördüncü yılını doldururken, ülkede süregelen çatışmanın nasıl sona erdirileceği konusunda bir yol haritası yok. Daha önemlisi, Suriye'deki krizin tetiklediği yıkıcı dinamikler ve uluslararası yansımaları dahi bölgede derinleşen güvensizlik sarmalını sona erdirecek bir işbirliğine kapı aralamış değil. Çatışmanın komşu ülkelere sıçraması ve onların istikrarını sarsmasının yanı sıra, BM kolektif güvenlik sistemini ve uluslararası normatif düzeni aşındırması, bu yönetilemeyen krizin önemli maliyetleri arasında. En son Paris'teki elim saldırının da gösterdiği gibi, bölgedeki güvenlik boşluğunun beslediği radikalleşme ve terör, uluslararası güvenliğe ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Suriye'nin tetiklediği fay hatları, Irak ve diğer komşu ülkeleri de istikrarsızlığa sürüklerken, bölgesel düzeni de sarsmıştır. Kısa vadede yönetilmesi zor güvensizlik dalgası, uzun süredir bastırılan sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşüm talepleriyle birlikte ele alındığında, Ortadoğu'da görece istikrarı temin edecek yeni bir düzenin tesisini zorlaştırmaktadır. Ortadoğu'da

daha aktif bir rol oynamayı kendi dış politika öncelikleri arasına koyan ve Arap Baharı ile başlayan dönemde dönüştürücü bir vizyonla angajman stratejisi takip eden Türkiye için bölgedeki yeni ortam önemli meydan okumaları beraberinde getirmektedir.

Bölgesel Güvensizlik Dalgası ve Türkiye'ye Yeni Meydan Okumalar

Türkiye açısından bu kaotik geçiş döneminin en önemli etkisinin kavramsal düzlemde olduğunu söylemek mümkündür. Daha çok neo-fonksiyonalist teorinin izlerini taşıyan Türkiye'nin bölgesel politikaları, sıklıkla bütünleşme, işbirliği, diyalog ve yumuşak güç gibi kavramlar üzerine oturmaktaydı. Bu amaca dönük olarak komşularla ekonomik, sosyal ve siyasal etkileşimi geliştirilen yeni araç ve mekanizmaları derinleştirmek, bölgesel düzeyde artan etkileşim sayesinde Türkiye'nin kendi çıkar ve vizyonunu hayata geçirebileceği bir görece barış ve istikrar havzasını oluşturmak mümkün olabilecekti.

Aynı zamanda, Türkiye'nin bölgesel politikaları değersel unsurlar

da taşımaktaydı ve bu kapsamda ortak medeniyet algısı ekseninde komşu coğrafyalara yeni bir bakış hedeflenmekteydi. Türkiye, aynı medeniyet havzasını oluşturan halklar arasında 20. yüzyılda ortaya çıkan kopuş ve ayrışmaları giderecek ve bugünün koşullarında karşılıklı bağları kuvvetlendirecek arayışlar içerisinde oldu. İktidar partisi AK Parti'nin kendi siyasal dönüşüm tecrübesinin de etkisiyle Türkiye, İslam dünyası içerisinde demokratik sistemi dini değerlerle bağdaştıran yorumları benimseyen siyasal hareketleri de destekledi. Bu desteğin arkasında Türkiye'nin, bölgesel siyasetin istikrarlı temelleme kavuşabilmesi için siyasal İslamcı projenin daha ılımlı ve demokratik bir çizgide evrilmesini önemsemesi yatmaktaydı.

Son dönemde Ortadoğu siyasetini belirleyen temel süreçler, Türkiye'nin bölgesel politikalarıyla taban tabana zıttır. Türkiye bütünleşme, ılımlı siyaset anlayışı, işbirliği ve medeniyet-eksenli dayanışmacı bir yaklaşım hedeflerken bugün Ortadoğu'da öne çıkan eğilimler parçalanma, radikalleşme, çatışma ve mezhepçiliktir.

Parçalanma

Parçalanma yönündeki eğilimler, bugün Türkiye için en önemli meydan okumadır. Bölgedeki yeni güvensizlik ortamında sınırların tartışmaya açılmasına paralel olarak ulus devlet yapıları da çatırdatılmaktadır. Bölgede mevcut sınırlar korunsu bile yakın gelecekte Irak ve Suriye gibi ülkelerin kendi içindeki etnik veya mezhep kimliği üzerinden yaşadığı yeni bölünmeler veya derinleşen tarihsel ayrışmalar parçalanmayı beraberinde getirmektedir. Yine bu ortamda bölgesel güçler arasındaki rekabet derinleşirken ittifaklar da daha kırılğan bir hal almıştır. Bu süreçlerin neticesinde Ortadoğu'da bütünleşme arayışı içerisinde olan Türkiye'nin önünde bir yandan çözölen devlet yapıları öte yandan kutuplaşmaların sebep olduğu parçalanma önemli engeller olarak durmaktadır.

Radikalleşme ve Çatışma

Bugün Ortadoğu'da oydaşma ve işbirliğinden daha ziyade gruplar-arası çatışma dinamikleri daha baskındır. Yine Irak ve Suriye'de bastırılmayan şiddet ortamı sadece çatışmanın değil, siyasal alanın da radikalleşmesini beraberinde getirmiştir. Devlet ya da devlet dışı aktörler olsun, sahada çatışan taraflar, kullandıkları şiddetin derecesi, araçları ve hedefleri açısından herhangi bir sınır tanımamaktadır. Benzer şekilde, siyasal dilin de radikalleştiği, uzlaşıdan daha ziyade zora dayalı siyasal söylemin daha baskın hale geldiği görölmektedir. Tek tek insanlardan farklı kimliklere dayalı gruplara uzanan yelpazede pek çok aktörün bekalari için mücadeleye verdiği koşullarda siyasetin militerleşmesini ve radikalleşmeyi frenlemek giderek zorlaşmaktadır.

Türkiye açısından siyasetin radikalleşmesi ciddi meydan okumaları beraberinde getirmektedir. Bir yandan, kendi demokratik tecrübesi çerçevesinde diyalog ve siyasal araçlarla yürütmeye çalıştığı Kürt sorununa dair çözüm süreci, bu yeni sert siyasal iklim tarafından tehdit edilmektedir. Türkiye içerde yakaladığı demokratik çözüm fırsatını, bölgedeki çatışmanın içeriye sıçraması ve siyasal dilin sertleşmesi risklerini de göz önüne alarak daha fazla hassasiyetle yürütmek zorundadır. Öte yandan, bölgesel düzlemde Türkiye'nin desteklediği, demokratik sistemi benimseyen siyasal İslami hareketler, bu radikalleşme dalgasından menfi biçimde etkilenmiştir. IŞİD ve diğer militan selefi örgütler, demokrasi ile uyumlu siyasal İslamcı projeye en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Bazı örneklerde ılımlı siyasal hareketler, sahada radikal gruplara karşı zemin kaybederken, diğer örneklerde bu gruplar bölgedeki otoriteren rejimlerce bastırılmış ve hatta cezalandırılma yoluna gidilmiştir. Mevcut durumda, bu baskıcı politikaların istikrarı sağlamak adına uluslararası toplumdan destek görmesi, diğer menfi bir gelişmedir. Türkiye, bu riskli süreci sınırlamaya çalışmaktadır; çünkü istikrar adına dini referanslı muhalif hareketleri bastıran politikalar, bölgede uzun vadeli ve kalıcı istikrara hizmet etmekten ziyade radikalleşme dinamiklerini beslemekte ve çatışma ortamını derinleştirmektedir. Tüm çabalarına rağmen Türkiye'nin bölgede ılımlı siyaset dilinin zeminini korumakta zorlanmasının yanı sıra, bizzat kendisi sahada etkisini sürdürüebilmek için bölgesel politikasında askeri enstrümanlara daha fazla yer verme zorlanmaktadır.

Türkiye bütünleşme, ılımlı siyaset anlayışı, işbirliği ve medeniyet-eksenli dayanışmacı bir yaklaşım hedeflerken bugün Ortadoğu'da öne çıkan eğilimler parçalanma, radikalleşme, çatışma ve mezhepçiliktir.

Kimlik Siyaseti ve Mezhepçilik

Mezhep ve diğer kimliklerin çatışma ortamında siyasallaşması ve araçsallaştırılması, Ortadoğu'da yeni dönemde diğer önemli bir meydan okumadır. Kimlik temelli ayrışmalar bölgedeki parçalanma, çatışma ve radikalleşme süreçleri ile giderek üst üste gelmekte, bu da bölgesel istikrarsızlığı derinleştirmektedir. Türkiye'nin ortak medeniyet algısı üzerinden bölgesel dayanışmayı önceleyen yaklaşımını hayata geçirmesi, bu yeni ortamda daha da zorlaşmıştır. Arap Baharı'nın başlangıcından beri mezhepsel çatışma riskine dikkat çeken ve bunun aşılması için çaba gösteren Türkiye'nin, sahada bu ayrışmaları tek başına giderebilme imkânı kısıtlıdır. Çatışma bölgelerinde mezhep kimliği giderek temel tanımlayıcı unsur haline gelmekte ve bireyler güvenlik ve siyasal güç arayışıyla bu kimliğe sarılmakta, mezhep-temelli siyasetin bazı bölgesel güçlerce kıskırtılmasıyla da beslenince bu yeni dalga güçlenmektedir. ○

ORSAM Başkanı, Doç. Dr., TOBB-ETÜ